

УДК 94(477.62-2Маріуполь)"1953/1964":[316.728:070.487]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/102-6>

Вадим КОРОБКА,

orcid.org/0000-0002-2030-498X

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії та археології
Маріупольського державного університету
(Київ, Україна) v.korobka@ti.edu.ua

Володимир РОМАНЦОВ,

orcid.org/0000-0002-9019-4149

доктор історичних наук,

професор кафедри історії та археології
Маріупольського державного університету
(Київ, Україна) v.romantsov@ti.edu.ua

Світлана НОВІКОВА,

orcid.org/0000-0002-6851-5487

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії та археології
Маріупольського державного університету
(Київ, Україна) s.novikova@ti.edu.ua

ПОВСЯКДЕННЯ МЕШКАНЦІВ ЖДАНОВА (МАРІУПОЛЯ) ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ «ПЕРЕЦЬ» (1953–1964)

У статті досліджено повсякдення мешканців Жданова (сучасного Маріуполя) у 1953–1964 рр. за матеріалами журналу «Перець». Актуальність порушеної проблеми зумовлена необхідністю реконструкції міського повсякдення не лише за офіційною документацією, а й за джерелами, що фіксували конкретні виробничі негаразди, побутові незручності, а також рівень задоволення споживчих і дозвілєвих потреб населення. Метою статті є реконструкція окремих аспектів повсякдення мешканців Жданова у 1953–1964 рр. за матеріалами журналу «Перець».

Проаналізовано фейлетони, листи читачів, сатиричні дописи й редакційні повідомлення рубрик «Перець допоміг» і «Перцеві відповідають». Встановлено, що найповніше було відображено виробниче повсякдення металургів. Виявлено поєднання модернізованого обладнання з ручною працею, недоліки професійної підготовки та формальне ставлення до раціоналізаторських пропозицій. Організаційні прорахунки спричиняли випуск металу нижчих марок або його бракування.

Відображено недоліки в організації діяльності будівельних, судноремонтних і харчових підприємств, що призводили до простоїв техніки, низької якості ремонтних робіт, псування та втрат сировини. Зафіксовано окремі випадки неналежного санітарно-побутового забезпечення робітників.

Відтворено відомості про стан та функціонування міської інфраструктури, шкільних приміщень, закладів громадського харчування й дозвілля. Окрему увагу приділено забрудненню Кальміусу та Азовського моря промисловими стоками, нищенню малька промислових риб.

Зроблено висновок, що публікації «Перця» дають змогу розкрити суперечності соціально-економічного розвитку Жданова, виявити поширені прояви безгосподарності, бюрократизму та управлінської безвідповідальності, а також простежити способи реагування на повсякденні проблеми містян.

Звернення до журналу інколи спричиняли офіційну реакцію, однак не завжди засвідчували остаточне розв'язання порушених питань.

Ключові слова: Жданов (Маріуполь), повсякдення, «відлига», міські мешканці, виробничі практики, дозвілля, екологія.

Vadym KOROBKA,

orcid.org/0000-0002-2030-498X

PhD (History),

Associate Professor at the Department of History and Archeology

Mariupol State University

(Kyiv, Ukraine) v.korobka@mu.edu.ua

Volodymyr ROMANTSOV,

orcid.org/0000-0002-9019-4149

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Professor at the Department of History and Archaeology

Mariupol State University

(Kyiv, Ukraine) v.romantsov@mu.edu.ua

Svitlana NOVIKOVA,

orcid.org/0000-0002-6851-5487

PhD (History),

Associate Professor at the Department of History and Archeology,

Mariupol State University

(Kyiv, Ukraine) s.novikova@mu.edu.ua

EVERYDAY LIFE OF ZHDANOV (MARIUPOL) RESIDENTS AS DESCRIBED IN THE “PERETS” MAGAZINE (1953–1964)

The article has researched everyday life of Zhdanov (nowadays Mariupol) residents in 1953–1964 as described in the “Perets” satirical magazine. Vitality of the problem under consideration is determined by the necessity of reconstructing everyday life not on the basis of formal documentation alone but also on the basis of sources concerned with particular manufactural drawbacks and household failures as well as with the extent to which the population’s consumer and leisure needs were met. The article aims to reconstruct particular aspects of Zhdanov residents’ everyday life in 1953–1964 according to the “Perets” magazine.

The authors have analyzed feuilletons, readers’ letters, satirical posts and editorials published in such rubrics as “The Perets Has Helped” and “The Perets Addicts Reply”. The author has identified that it is metallurgists’ everyday life in manufacture that is depicted to the greatest extent. The magazine identifies a combination of modernized equipment with manual work as well as drawbacks in professional training and formal attitude to industrial innovations. Drawbacks in business management caused production of low-grade metal or defects of workmanship.

The magazine also describes drawbacks in adjustment of activities carried out by civil engineering, shipbuilding and food-producing businesses that brought about equipment downtimes, low quality of maintenance works, product spoilages and waste of raw materials.

The article presents reconstruction of information about the condition of city-owned infrastructure, schools’ premises, retail outlets, public catering institutions and entertainment agencies. Special emphasis is laid on contamination of the River Kalmius and the Sea of Azov caused by industrial wastewaters and extinction of commercial fish midges.

The authors have made a conclusion that “Perets” articles make it possible to reveal the controversial nature of Zhdanov’s socio-economic development and disclose widely spread manifestations of negligence, bureaucracy and managerial irresponsibility as well as to trace the methods of response to city residents’ everyday problems. Readers’ addresses to the magazine sometimes aroused the local authorities’ response but did not always resulted in final resolution of the problems posed.

Key words: Zhdanov (Mariupol), everyday life, “The Thaw”, city residents, manufactural practices, leisure, ecology.

Постановка проблеми. Історія повсякденності дає змогу розглядати минуле не лише крізь призму владних рішень, діяльності установ і широких соціально-економічних трансформацій, а й через умови праці, споживчі практики, доступ до міських послуг, способи відпочинку, взаємини людини з навколишнім середовищем. Саме на цьому рівні найвиразніше виявляється співвідношення між офіційно проголошеними соціальними гарантіями й реальними можливостями їх повсякденного використання.

Жданов, сучасний Маріуполь, у досліджуванний період був великим промисловим центром Української РСР. Металургійні заводи, будівельні організації, підприємства харчової та легкої промисловості визначали ритм життя міста й зайнятість значної частини його населення. Водночас, інтенсивне індустріальне зростання створювало гострі суперечності. Виробничі плани й модернізаційні проекти поєднувалися із застарілими технологічними операціями, дефіцитом соці-

ально-побутової інфраструктури, нераціональним використанням ресурсів, бюрократичним зволіканням та екологічними втратами. Відтворення цих суперечностей потребує залучення джерел, здатних фіксувати локальні конфлікти та повсякденні незручності, які не завжди потрапляли до офіційних звітності та наративу (крім екологічної ситуації). Одним із таких джерел є журнал «Перець» (Перець, 1953–1964). Його фейлетони, короткі замітки, листи читачів і рубрики «Перець допоміг» та «Перцеві відповідають» містять конкретні назви підприємств, прізвища посадовців, й описи ситуацій, пов'язаних із працею, побутом, торгівлею, відпочинком та станом довкілля.

Аналіз досліджень. Джерельну цінність журналу «Перець», насиченого фактографічним матеріалом для історичних досліджень, обґрунтовано в монографії Катерини Єремєєвої (Єремєєва, 2018). Ольга Корнієнко зазначила, що видання критикувало окремі підприємства та працівників, не ставлячи під сумнів радянську систему, а читачькі листи висвітлювали конкретні проблеми та забезпечували взаємодію редакції з установами (Корнієнко, 2018: 84–85). Найближчими до теми статті є праці Альони Якубець, яка визначила джерельний потенціал, жанрову структуру й межі достовірності матеріалів «Перця» (Якубець, 2018а: 145–153). Її окремі розвідки присвячено відображенню моди, одягу та морського відпочинку (Якубець, 2017: 513–520; Якубець, 2018b: 197–202), а комплексний аналіз радянського повсякдення здійснено в дисертації (Якубець, 2019).

Мета статті полягає в реконструкції окремих аспектів повсякдення мешканців Жданова у 1953–1964 рр. за матеріалами журналу «Перець».

Виклад основного матеріалу. Виробниче повсякдення металургів належить до найповніше представлених у журналі аспектів трудового життя городян. У фейлетоні Петра Лубенського «Марки і помарки» мартенівський цех «Азовсталі» постає простором високих температур, постійної боротьби за виконання виробничого плану та значного фізичного навантаження. Сучасні агрегати тут співіснували з ручними й технічно застарілими операціями. Зокрема, для щоденного ремонту передніх стін мартенівських печей було потрібно близько двох тонн розмішаної глини, яку готували лопатами, хоча могли використовувати глиномішалки. Ємності з глиною переміщували вручну без підйомних блоків, а отвори очищали ломом й кувалдами замість бура. У фейлетоні згадано й інші немеханізовані операції (Лубенський, 1955: 9). Отже, модернізація основного

обладнання не забезпечила комплексної механізації допоміжних процесів.

Однією з причин збереження застарілих способів праці було формальне ставлення керівництва цеху до раціоналізаторства. У 1953 р. працівники подали 160 пропозицій, більшість із яких не розглянули належним чином, а в 1954 р. – лише 51 (Лубенський, 1955: 9). Це свідчило про демотивацію працівників через брак адміністративної підтримки, зокрема з боку начальника цеху Слєпканьова.

Фейлетон засвідчував також недоліки у професійній підготовці металургів. Зокрема, у школі майстрів не було окремої групи для сталеплавильників, а частина працівників недостатньо володіла технологією ведення плавки. На якість продукції безпосередньо впливали й організаційні прорахунки. Через неузгоджений випуск металу з кількох печей виникала нестача виливниць. Унаслідок цього сталь надто довго залишалася у ваннах, охолоджувалася, після чого її доводилося відносити до нижчої марки або бракувати. Автор іронізував із надмірної кількості керівників і контролерів, між якими фактично розмивалася відповідальність. Сатиричне зіставлення цієї ситуації з прислів'ям про «сімох няньок» підкреслювало неефективність управління цехом (Лубенський, 1955: 9).

Водночас матеріал не заперечував професійних здобутків колективу. У ньому згадувалися понадпланові плавки, технологічні нововведення та освоєння перероблення високофосфористого чавуну з керченської руди. Проте, попри окремі успіхи, виробничий план 1954 р. цех не виконав (Лубенський, 1955: 9).

Отже, фейлетон виявляв суперечність між технічним потенціалом металургійного виробництва та недоліками організації праці, професійної підготовки й управління. Окремі здобутки колективу не компенсували системних проблем, що позначалися на якості продукції та виконанні плану.

Неповне використання технічного потенціалу було характерним не лише для металургійного виробництва. Суперечність між декларованим курсом на механізацію та практичним використанням обладнання відображено в листі З. Андрієнка, опублікованому 1954 р. Автор повідомляв, що у Ждановському будівельно-монтажному управлінні № 1 новий підйомний кран, призначений для переміщення вантажів, із попереднього року залишався розібраним на території підприємства. Критика спрямовувалася на начальника управління Світличного, який охоче говорив про механізацію виробничих процесів, однак не забезпечував введення техніки в експлуатацію. Звертаючись до редакції, автор просив допомогти крану

«стати на ноги», а керівника характеризував як «важкого на підйом» (Андрієнко, 1954: 11). Поєднання буквального й переносного значень вислову посилювало сатиричне звучання листа. Водночас за каламбуром поставала конкретна проблема: наявність нового обладнання сама по собі не забезпечувала механізації праці. Її здійснення залежало від організаційних рішень, відповідальності керівників і виробничої дисципліни.

Інший допис порушував проблему санітарно-побутового забезпечення працівників залізничного цеху «Азовстальбуду». На відміну від робітників інших підрозділів, вони не могли після зміни помитися й переодягтися, оскільки в цеху не було навіть найпростішої душевої. Дописувач зазначав, що серед сотень людей, які поверталися з роботи, працівників цього цеху вирізняли забруднений одяг і зовнішній вигляд (Шовкопляс, 1961: 8). Виробничий бруд переносився за межі підприємства – до громадського транспорту й сімейного житла. Звернення робітників до начальника цеху та керівника вантажних робіт залишалися безрезультатними. Іронічна формула «ану вас у баню», ужита для характеристики ставлення начальства до робітничих вимог, набувала буквального змісту. Прохання до редакції «намити шию» керівникам було заклик до морального впливу задля забезпечення гігієнічних умов (Шовкопляс, 1961: 8). Лист засвідчує відставання розвитку соціальної інфраструктури підприємства та підпорядкування потреб робітників виробничим завданням.

Сатирична рубрика «Перця» «Задачі і головоломки» звернулася до ситуації на Ждановській кондитерській фабриці. Із 50 т фруктово-ягідної сировини 30 т згнило, а місцезнаходження ще 20 т залишалося невідомим (Задачі і головоломки, 1954: 8). Отже, підприємство втратило весь запас цінної сировини. Публікація не розкривала обставин втрати, але розмежовувала її фізичне псування та не пояснене зникнення. Перше могло бути наслідком неналежного зберігання, тоді як друге вказувало на можливі зловживання. Ця версія узгоджується із загальною тенденцією – на підприємствах дедалі більшого поширення набували крадіжки (Даниленко, 2015: 72).

Наведені факти свідчать, що ці втрати негативно впливали не лише на діяльність підприємства, а й на забезпечення населення кондитерською продукцією. Запитання, кому з посадовців «буде гірко», поєднувало профіль фабрики з проблемою відповідальності її директора Ломбарда та керівника обласного управління харчової промисловості Платонова (Задачі і головоломки,

1954: 8). За комічною формою приховувалася реальна проблема – багаторівнева система контролю радянської економіки не завжди гарантувала збереження виробничих ресурсів і подолання безгосподарності.

Рибпромислову специфіку міста відображено у фейлетоні «Кораблі в дрейфі», присвяченому роботі судноверфі Ждановського рибоконсервного комбінату. Ремонт сейнера «Стрімкий» перевищив нормативний строк на одинадцять днів. Однак після спуску на воду судно почало набирати воду, тому для запобігання затопленню його витягли на берег. А технічний стан сейнера «Розторопний» після завершення відновлювальних робіт залишався настільки незадовільним, що судно фактично потребувало капітального ремонту. Водночас «Харків'янин» і «Мінчанин» лагодилися примітивними ручними засобами, тоді як спеціальні механізми простоювали та іржавіли (Кораблі в дрейфі, 1956: 4).

Низька якість ремонтних робіт спричиняла не лише технічні втрати. Простій суден порушував роботу екіпажів, обмежував промисел і скорочував постачання риби на перероблення. Отже, недоліки ремонтного підрозділу негативно позначалися на всьому виробничому ланцюгу.

У рубриці «Перець допоміг» регулярно публікували відповіді місцевих партійних і господарських керівників на гострі критичні матеріали з повідомленнями про вжиті заходи. Після фейлетону «Кораблі в дрейфі» редакція поінформувала, що бюро Портовського районного комітету партії м. Жданова вказало директорів судноверфі Муратовичу та секретареві партійної організації Поздеєву на незадовільне керівництво й зобов'язало поліпшити якість ремонту суден (Перець допоміг, 1956b: 10). Водночас не уточнювалося, чи спричинили ці заходи реальні зміни в роботі судноверфі.

Стан міської інфраструктури визначав умови пересування, навчання й дозвілля. Тривалим було будівництво пішохідного мосту через річку Кальчик. Тимчасовий місток спорудили 1944 р. зусиллями адміністрацій двох заводів. Ним щодня користувалися робітники, однак понад десятирічна експлуатація призвела до зношення конструкції, що фактично стала постійним переходом. Будівництво нового мосту внесли до колективного договору на 1954 р., проте адміністрація заводу імені Ілліча зобов'язання не виконала, замінивши дії листуванням і обіцянками (Похай, 1957: 7).

Цей сюжет демонструє зв'язок між виробничою та міською інфраструктурою. Від стану мосту залежали маршрут, тривалість і безпека пересування працівників до підприємств. Невико-

нання колективного договору засвідчувало слабкість контролю трудового колективу за соціально-побутовими зобов'язаннями адміністрації. Лише після публікації секретар Сталінського обкому Дегтярьов повідомив про намір завершити будівництво «у найближчий час» (Перцеві відповідають, 1957: 10). Однак відсутність конкретної дати введення мосту в експлуатацію залишала результат невизначеним.

Фейлетон «Ледача задача» висвітлював контраст між двома школами на вулиці Котовського. Середня школа № 37 містилася у великій світлій будівлі з просторими класами, кабінетами й залами, частина яких залишалася незаповненою через нестачу учнів. Натомість початкова школа № 15 «тулилася» в невеликому колишньому житловому будинку (Ледача задача, 1956: 9).

Рациональним рішенням було перевести учнів початкової школи до вільних приміщень середньої, а звільнену будівлю використати для інших потреб. За підрахунками обласного відділу народної освіти, об'єднання мало забезпечити щорічну економію понад 150 тис. крб. Однак процес затягнувся. К 1954 р. питання лише обговорювали, а у листопаді 1955 р. підписали наказ про злиття, утім, вже в грудні його скасували (Ледача задача, 1956: 9). Назва фейлетону підкреслювала, що проблема полягала не у складності рішення, а у зволіканні та непослідовності посадовців.

Після публікації журнал повідомив про лист секретаря обкому Кигинька, згідно з яким у новому навчальному році школи мали об'єднати (Перець допоміг, 1956а: 10). Це засвідчувало повторний розгляд питання під впливом публічної критики, однак фіксувало лише намір. Без наказів органів освіти та шкільної документації неможливо стверджувати, що реорганізацію завершили. Показовою була потреба звернення до загальнореспубліканського журналу для розв'язання локальної адміністративної проблеми.

Недобудований заклад культури став темою допису Б. Миколенка «Спільна доля». Протягом чотирьох років майбутній кінотеатр залишався каркасом зі стін без даху, вікон і дверей. Відвідувачі сусіднього гастроному купували алкоголь «на винос» і вживали його в недобудові, яку через протязи називали «Сквозняком» (Миколенко, 1962: 6). Простір для культурного дозвілля перетворився на місце розпивання спиртних напоїв.

Міська рада обмежилася встановленням високої огорожі навколо об'єкта. Доступ до стихійного «ресторану» припинили, однак будівництво кінотеатру не відновили (Миколенко, 1962: 6). Це приклад реагування на зовнішній прояв проблеми без

усунення її причини. Зanedбаний об'єкт уособлював неефективне використання ресурсів і дефіцит упорядкованих місць дозвілля, що спонукало містян використовувати недобудову для соціально небажаних практик.

Матеріали «Перця», присвячені Жданову, відображали й проблеми якості товарів широкого вжитку. У фейлетоні Юрія Ячейкіна «А по шапці не дали...» об'єктом критики стала швейна фабрика імені Дзержинського, яку очолював Олексій Степанович Попов. Сірі картузи там шили чорними нитками, коричневі – зеленими, а до чорних кепок додавали жовтогарячу підкладку. Готові вироби зберігали на складі насипом, де вони зминалися й забруднювалися, втрачаючи товарний вигляд (Ячейкін, 1963: 10).

Очевидно, фейлетон став відповіддю на скарги споживачів щодо естетичності й охайності продукції. Ситуацію у Жданові подано поряд із прикладами з інших областей (Ячейкін, 1963: 10), що давало підстави трактувати низьку якість головних уборів як поширене явище легкої промисловості.

Суперечність між рекреаційним потенціалом міста та низькою якістю обслуговування відображено у фейлетоні Анатолія Косматенка «Жвава жартівниця мадам Дрібниця». Родина з дітьми, яка приїхала з Донецька до Жданова на один день, зіткнулася з побутовими незручностями. На кілька кілометрів узбережжя діяли лише кіоск і візок із газованою водою, біля яких утворювалися черги, а в одному пункті замість води продавали вино (Косматенко, 1964: 5). У спекотний день це виразно засвідчувало невідповідність торгівлі потребам відпочивальників. Не менш складним був пошук гарячої їжі. Ресторан «Золота рибка» був переповнений, а їдальня на вулиці Нахімова та заклад поблизу узбережжя у вихідний не працювали. Поїздка до центру також не розв'язала проблему: їдальні вже зачинилися, а в ресторані «Маяк» не було місць. Зрештою родина придбала хліб, ковбасу, масло та інші продукти, обмежившись своєрідним «сухим пайком» (Косматенко, 1964: 5). Отже, проблема полягала не лише в недостатній кількості закладів, а й у їх розміщенні, режимі роботи та неспроможності враховувати піки попиту.

Сатиричний образ мадам Дрібниці об'єднував окремі незручності в цілісну картину низької якості сервісу. Кожна проблема – черга, відсутність води, зачинена їдальня, переповнений ресторан – могла здаватися незначною, однак їх сукупність руйнувала сімейне дозвілля. Матеріал свідчить про популярність коротких поїздок до Азовського

моря серед мешканців Донеччини. Жданов був регіональним рекреаційним центром, проте його торгівля й заклади харчування не справлялися з напливом відвідувачів.

Інший аспект відпочинку – відомчі привілеї – висвітлено у дописі Ф. Виваги «Сміх і гріх». Колишній будинок відпочинку формально перетворили на молодіжний оздоровчий табір, однак фактично ним і далі користувалися переважно родини керівних працівників (Вивага, 1957: 3). Отже, рекреаційні ресурси розподілялися нерівномірно, а доступ до відомчих благ залишався привілеєм обмеженого кола посадовців.

Поряд із нерівністю доступу до рекреаційних благ журнал порушував проблему деградації природного середовища, що погіршувала якість міського життя та обмежувала відпочинок. Найгострішим і тривалим її проявом було промислове забруднення водних ресурсів. У фейлетоні Миколи Білкуна «Не плюй у криницю...» йшлося про скидання Ждановським металургійним заводом імені Ілліча неочищених стоків у Кальміус, що впадає в Азовське море. Річка була забруднена й замулена, втратила значення нерестовища азовської риби та, за образним визначенням автора, «відмирала» (Білкун, 1960: 3). Порівняння минулого, коли риба заходила до гирла на нерест, із сучасним станом підкреслювало масштаб змін.

Публікація виявляла суперечність між виробничими показниками й цінністю природного ресурсу. Автор впевнений, що директор підприємства Іван Шаламов – «хороший господар і навіть за найменший брак милить шиї своїм начальникам цехів», але загибель риби й забруднення річки не включалися до оцінки якості заводської продукції. У 1959 р. за отруєння Кальміусу підприємство сплатило 30 млн крб штрафу, однак автор фейлетону підкреслював, що це не означало персональної відповідальності директора (Білкун, 1960: 3).

Публічна критика стану річки Кальміус згодом спричинила офіційну реакцію керівництва підприємства. У матеріалі «Щоб не возсмерділи ріки» було наведено відповідь директора заводу Шаламова, який визнав обґрунтованість критики й повідомив про природоохоронні заходи – переведення цехів на природний газ, виділення 500 тис. крб на завершення будівництва стоків та 8,5 млн крб на спорудження золошлаконакопичувача (Миколенко, 1960: 8). Публікація засвідчувала офіційне визнання проблеми та оголошення заходів для зменшення промислового забруднення.

Водночас виділення коштів не гарантувало завершення об'єктів. Шаламов наголошував, що очищення річки потребує узгоджених дій усіх

підприємств уздовж течії (Миколенко, 1960: 8). Допис засвідчував системний характер екологічної проблеми. Для містян стан Кальміусу мав і повсякденне значення – забруднення погіршувало санітарний стан, знищувало рибні ресурси та обмежувало рекреаційні можливості річки і моря.

У 1962 р. журнал звернувся до директора металургійного заводу «Азовсталь» Володимира Лепорського. У відкритому сатиричному листі «Здоровенькі були!» стверджувалося, що підприємство продовжує скидати в Азовське море сотні тисяч кубометрів забрудненої води, а кошти на очисні споруди не використовуються. Окремо критикувалася водозабірна станція, яка перекачувала морську воду до доменного цеху й через відсутність захисних сіток поглинала значну кількість малька промислової риби (Здоровенькі були, 1962: 2).

У дописі наголошувалося, що заводу було виділено значні кошти на спорудження природоохоронних об'єктів, однак вони не використовувалися за призначенням, а будівельні роботи не розпочиналися. Причина такого становища убачалася передусім у бездіяльності адміністрації підприємства. Риторичне зауваження про те, що риба «голосу не має» і не може звернутися зі скаргою до прокуратури, підкреслювало фактичну беззахисність природного середовища перед інтересами промислового виробництва (Здоровенькі були, 1962: 2).

Публікація свідчить, що на початку 1960-х рр. забруднення моря й загибель риби вже представлялися як суспільно значуща шкода, яка зачіпала мешканців приморського міста, рибне господарство та потенціал дозвілля.

Висновки. Матеріали журналу «Перець» дають змогу побачити багатшаровий образ повсякденного життя Жданова 1953–1964 рр., у якому поєднувалися виробничі, побутові, рекреаційні та екологічні сюжети. На сторінках видання місто постає як великий промисловий центр із помітною рибпромисловою спеціалізацією, у якому виробничі досягнення поєднувалися з важкою ручною працею, недостатньою механізацією допоміжних операцій, технологічними порушеннями, безгосподарністю та нерівномірним розвитком санітарно-побутової інфраструктури.

Проаналізовані публікації засвідчують, що виробничі проблеми не обмежувалися простором підприємств. Вони впливали на якість продукції, ритм роботи трудових колективів, забезпечення населення товарами й послугами, стан міського середовища та повсякденний комфорт мешканців. Затягування будівництва мосту й кінотеатру,

нераціональне використання шкільних приміщень, незадовільна організація харчування та обслуговування відпочивальників на узбережжі свідчили про відставання соціальної й побутової інфраструктури від потреб великого промислового центру.

Окреме місце в матеріалах журналу посідали сюжети, пов'язані з дозвіллям, рекреацією та станом довкілля. Публікації про відомчі будинки відпочинку виявляли нерівність доступу до соціальних благ, приховану за офіційною риторикою їх загальнодоступності.

Матеріали про забруднення Кальміусу й Азовського моря засвідчували екологічні наслідки індустріалізації, що виявлялися в деградації водних ресурсів, знищенні нерестовищ, загибелі риби та зниженні рекреаційної привабливості приморського міста. Порушені проблеми набули хронічного характеру й упродовж наступних десятиліть залишалися невіддільною складовою міського повсякдення.

Журнал «Перець» виконував функцію додаткового каналу публічної скарги й контролю. Звернення до редакції давали змогу робітникам, споживачам і відпочивальникам опосередковано заявляти про повсякденні проблеми, які

не розв'язувалися на місцевому рівні. Водночас редакційні повідомлення про реакцію партійних або господарських органів здебільшого фіксували сам факт реагування, а не остаточне усунення проблеми.

Джерельна цінність журналу полягає в конкретності відомостей: назвах підприємств і установ, прізвищах посадовців, кількісних показниках, описах конфліктів та реакцій на них. Водночас матеріали «Перця» потребують критичного використання, адже сатиричний жанр передбачав загострення, гротеск, персоніфікацію провини й добір негативних сюжетів. Критика не виходила за межі дозволеної радянської риторики та спрямовувалася проти керівників, бюрократів і бракоробів.

Отже, матеріали журналу «Перець» мають значний інформаційний потенціал для вивчення локальної історії повсякденного життя міського населення доби хрущовської «відлиги». Подальше дослідження повсякдення мешканців Жданова потребує поглибленого аналізу виявлених сюжетів і розширення джерельної бази шляхом залучення архівних документів, матеріалів преси, статистичних даних, усної історичної свідчень та візуальних джерел.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко З. Товаришу Перче! *Перець*. Київ. 1954. № 18. С. 11.
2. Білкун М. Не плій у криницю... *Перець*. Київ. 1960. № 14. С. 3.
3. Вивага Ф. Сміх і гріх. *Перець*. Київ. 1957. № 7. С. 3.
4. Даниленко В. «Новий» курс у національній політиці радянської держави. *Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія*. Київ. 2015. С. 50–136.
5. Єремєєва К. Бити сатирою: журнал «Перець» в соціокультурному середовищі Радянської України. Харків : Раритети України, 2018. 200 с.
6. Задачі і головоломки. Задача № 1. *Перець*. Київ. 1954. № 23. С. 8.
7. Здоровенькі були! *Перець*. Київ. 1962. № 15. С. 2.
8. Кораблі в дрейфі. *Перець*. Київ. 1956. № 9. С. 4.
9. Корнієнко О. В. Періодика УРСР 1950–1980-х рр. як інструмент впливу на моду та повсякденне життя. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. Харків. 2018. Вип. 27. С. 77–86. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2018-27-10>
10. Косматенко А. Жвава жартівниця мадам Дрібниця. *Перець*. Київ. 1964. № 15. С. 5.
11. Ледача задача. *Перець*. Київ. 1956. № 4. С. 9.
12. Лубенський П. Марки і помарки. *Перець*. Київ. 1955. № 8. С. 9.
13. Миколенко Б. Спільна доля. *Перець*. Київ. 1962. № 2. С. 6.
14. Миколенко Б. Щоб не возсмерділи ріки. *Перець*. Київ. 1960. № 22. С. 8.
15. Перець допоміг. *Перець*. Київ. 1956a. № 10. С. 10.
16. Перець допоміг. *Перець*. Київ. 1956b. № 17. С. 10.
17. Перець. Сатирично-гумористичний ілюстрований журнал. Київ. 1953–1964. URL: <https://mu.edu.ua/c/Vm889> (дата звернення: 01.03.2026)
18. Перцеві відповідають. *Перець*. Київ. 1957. № 22. С. 10.
19. Похай Н. Дорогий Перче! *Перець*. Київ. 1957. № 14. С. 7.
20. Шовкопляс В. Любий Перче! *Перець*. Київ. 1961. № 13. С. 8.
21. Якубець А. В. Відпустка та відпочинок на морі в умовах УРСР (середина 1950-х – середина 1960-х рр.): за матеріалами журналу «Перець». *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя. 2018a. Вип. 50. С. 197–202. URL: <https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/view/91/83> (дата звернення: 15.06.2026)
22. Якубець А. В. До питання джерельної бази історії радянського повсякдення (на прикладі журналу «Перець»). *Український історичний журнал*. Київ. 2018b. № 3. С. 145–153. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2018.03.145>.
23. Якубець А. В. Повсякденне життя України другої половини 1940-х – середини 1960-х років: за публікаціями журналу «Перець»: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 20 с.
24. Ячейкін Ю. А по шапці не дали... *Перець*. Київ. 1963. № 20. С. 10.

REFERENCES

1. Andriienko Z. (1954) *Tovaryshu Perche!* [Comrade Perets!] *Perets*. Kyiv, 18, 11. [in Ukrainian].
2. Bilkun M. (1960) *Ne pliui u krynytsiu...* [Do not spit into the well...] *Perets*. Kyiv, 14, 3. [in Ukrainian].
3. Vyvaha F. (1957) *Smikh i hrikh*. [Laughter and sin] *Perets*. Kyiv, 7, 3. [in Ukrainian].
4. Danylenko V. (2015) «Novyi» kurs u natsionalnii politytsi radianskoi derzhavy. [The “new” course in the nationalities policy of the Soviet state]. *Sotsialni transformatsii v Ukraini: piznii stalinizm i khrushchovska doba: kolektyvna monohrafiia*. Kyiv, 50–136. [in Ukrainian].
5. Yermicieva K. (2018) *Byty satyroi: zhurnal «Perets» v sotsiokulturnomu seredovyschi Radianskoi Ukrainy*. [Hit by satire: the magazine “Perets” in the socio-cultural environment of Soviet Ukraine]. Kharkiv, 200. [in Ukrainian].
6. *Zadachi i holovolomky. Zadacha № 1*. (1954). [Problems and puzzles. Problem № 1]. *Perets*. Kyiv, 23, 8. [in Ukrainian].
7. *Zdorovenki buli!* (1962). [Greetings!]. *Perets*. Kyiv, 15, 2. [in Ukrainian].
8. *Korabli v dreifi* (1956). [Ships adrift]. *Perets*. Kyiv, 9, 4. [in Ukrainian].
9. Korniienko O. V. (2018) *Periodykyka URSS 1950–1980-kh rr. yak instrument vplyvu na modu ta povsiakdenne zhyttia*. [Periodicals of the Ukrainian SSR in the 1950-1980s as a Tool for Influence on Fashion and Everyday Life]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky»*. Kharkiv, 27, 77–86. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2018-27-10>. [in Ukrainian].
10. Kosmatenko A. (1964) *Zhvava zhartivnytsia madam Dribnytsia*. [The lively joker Madame Trifle]. *Perets*. Kyiv, 15, 5. [in Ukrainian].
11. *Ledacha zadacha* (1956). [A lazy problem]. *Perets*. Kyiv, 4, 9. [in Ukrainian].
12. Lubenskyi P. (1955) *Marky i pomarky*. [Stamps and errors]. *Perets*. Kyiv, 8, 9. [in Ukrainian].
13. Mykolenko B. (1962) *Spilna dolia*. [A common fate]. *Perets*. Kyiv, 2, 6. [in Ukrainian].
14. Mykolenko B. (1960) *Shchob ne vozsmerdily riky*. [So that the rivers do not become foul-smelling]. *Perets*. Kyiv, 22, 8. [in Ukrainian].
15. *Perets dopomih* (1956a). [Perets helped]. *Perets*. Kyiv, 10, 10. [in Ukrainian].
16. *Perets dopomih* (1956b). [Perets helped]. *Perets*. Kyiv, 17, 10. [in Ukrainian].
17. *Perets*. (1953–1964.). *Satyrychno-humorystychnyi iliustrovanyi zhurnal* [Perets. Satirical and humorous illustrated magazine]. Kyiv. Retrieved from: <https://mu.edu.ua/c/Vm889> [in Ukrainian].
18. *Pertsevi vidpovidaiut* (1957). [Replies to Perets]. *Perets*. Kyiv, 22, 10. [in Ukrainian].
19. Pokhai N. (1957). *Dorohyi Perche!* [Dear Perets!]. *Perets*. Kyiv, 14, 7. [in Ukrainian].
20. Shovkoplias V. (1961). *Liubyi Perche!* [Dear Perets!]. *Perets*. Kyiv, 13, 8. [in Ukrainian].
21. Yakubets A. V. (2018a) *Vidpustka ta vidpochynok na mori v umovakh URSS (seredyna 1950-kh – seredyna 1960-kh rr.): za materialamy zhurnalu «Perets»*. [Vacation and rest at sea in the conditions of the Ukrainian SSR (mid-1950s – mid-1960s): based on the materials of the “Perets” magazine]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Zaporizhzhia*, 50, 197–202. Retrieved from: <https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/view/91/83> [in Ukrainian].
22. Yakubets A. V. (2018b) *Do pytannia dzherelnoi bazy istorii radianskoho povsiakdennia (na prykladi zhurnalu «Perets»)*. [On the issue of the source base of the history of Soviet everyday life (on the example of the magazine “Perets”)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 145–153. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2018.03.145>. [in Ukrainian].
23. Yakubets A. V. (2019) *Povsiakdenne zhyttia Ukrainy druhoi polovyny 1940-kh – seredyny 1960-kh rokiv: za publikatsiiamy zhurnalu «Perets»*. [Everyday life of Ukraine in the second half of the 1940s – the mid-1960s according to the publications of the Perets magazine]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Kyiv, 20 [in Ukrainian].
24. Yacheikin Yu. (1963) *A po shaptsi ne daly...* [And did they not give you a knock on the head...]. *Perets*. Kyiv, 20, 10. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 13.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

